

Stevenaak Aaltje Engelina Het aanzien in drie eeuwen

Het kan niet anders of een schip dat in 1883 het levenslicht zag heeft al heel wat veranderingen ondergaan. Zo ook de stvenaak Aaltje Engelina uit Leeuwarden. De huidige eigenaar, Sytze Kooi, was 1 jaar oud toen vader Sipke het schip in 1963 kocht als motorschip. Maar ooit was het een zeilschip en dat is het nu weer. In de tussentijd onderging het diverse metamorfosen. Door: **Simon Schermerhorn**

In 1883 liep van de werf van Cs. Van der Giessen in Krimpen aan den IJssel (Stormpolder) een 'ijzeren Rijn-zeilschip' van stapel. Het schip werd in slechts vier maanden tijd gebouwd, nadat de kiel in januari was gelegd en had de volgende afmetingen: lengte 22,25 m, breedte 4,89 m, laadvermogen 100,16 ton. Opdrachtgever Maarten de Visser (1837-1911) uit Hooze Zwaluwe ging samen met zijn 20-jarige zoon Wouter Daniel de Visser (1863-1934) met het schip varen. Rond 1896 ging het schip over van vader op zoon. Zoonlief heeft ambitie en in 1909 laat Wouter de Visser het schip met vier meter verlengen naar 26,03 meter, zo neemt het laadvermogen toe met 22,5 ton. Wouter financiert veertien jaar later, in 1923, de aankoop van het schip door zijn dekknecht Huib Blom (1895-?) en die geeft het schip de naam *De Amer*. Door tegenslag in de familie Blom (kindersterfte) en economische tegenwind neemt Wouter het schip weer terug in 1927. In 1929 worden Sabine Wassenaar (1903-1973) en Rogier Brans (1904-1938) eigenaar. Ze varen onder de naam *Rijnje*. Maar de crisisjaren zijn aangebroken en het gaat ronduit slecht in de binnenvaart. Gemotoriseerde schepen weten de vrachten die aangeboden worden weg te kapen voor de neus van het zeilende vrachtschip. Na

krap drie jaar moeten Sabine en Rogier het schip alweer afstaan aan een financier. Een drama waar ook nog een echtscheiding uit voortkomt in 1935, gevolgd door het overlijden van Rogier Brans in 1938, dan pas 34 jaar oud.

Gedood door de lamme arm

Jacob Albert en Engelina Niezen nemen het schip over van de financier/scheepsbevrachter Theodorus Hermanus Tromp uit Rotterdam. De lange helmstok wordt al snel vervangen door een stuurliet met kettingloop op het houten roer. En na de Tweede Wereldoorlog is het toch echt gedaan met de zeilvaart; in 1947 wordt het schip voorzien van een zijschroef (de zogeheten "lamme arm") met een 36 pk Thornycroft. Schipper Jacob Albert Niezen is trots op deze vooruitgang. Het varen wordt zo een stuk eenvoudiger en het inhuren van sleephulp wordt overbodig. De innovatie kost schipper Jacob Albert Niezen echter het leven. In juni 1953 ligt hij in Den Bosch en start hij de motor voor vertrek. De slinger blijft hangen terwijl de motor al loopt en slaat zo hard tegen de buik van de schipper dat hij dezelfde dag overlijdt aan de verwondingen. De weduwe kan niet verder met het bedrijf en

links: De *Aaltje Engelina* op het Lauwersmeer met zandkleurige stalen mast en rondhouten.
(Foto: Ulrike Rang)

boven: Liggend in Leeuwarden met Sytze Kooi op de driewieler met opa Zeilmaker. Zelfs verlengd had de stvenaak best nog een fraaie zeeg

midden: Sytze Kooi als peuter in een badje op de *Aaltje*, veilig aangeliend met tuigje

onder: Schipperspaar Sipke Kooi en Aaltje Zeilmaker

wederom krijgt het schip een nieuwe eigenaar. Pieter Riksten verwijdert in 1954 de tuigage, de zwaarden en de zijschroefinstallatie. Er wordt een schroefas geplaatst en een gebruikte dieselmotor, merk Kämper. Samen met de nieuwe

boven: De stevenaak als *Margaretha*, rond 1900, klaar om geladen te worden (de luiken liggen al open en de giek is al helemaal uitgezwaaid), ligplaats onbekend maar waarschijnlijk Antwerpen

rechts boven: *Anrie*, na de aanvaring: het houten roer is vervangen door een stalen roer met cardan-overbrenging uit een vrachtwagen

onder: De *Aaltje Engelina* vaart de sluis van Workum binnen als volgschip tijdens de Elfstedentocht voor suppers, september 2023 (foto Albert Hendriks)

stuurhut is het een volwaardig motor-vrachtschip geworden, genaamd *Spera*. De Kämper dieselmotor is geen succes. Na een vastloper wordt de motor al na vijf jaar vervangen door een Mann-diesel.

Anrie

In 1960 vaart het schip in het Van Starckenborgkanaal richting Groningen. Een lege tanker ziet de diepgeladen *Spera* over het hoofd en vaart bovenop de stuurhut. Het houten roer is aan barrels en de stuurhut blijkt onherstelbaar beschadigd. Bij Brandsma in Rohel wordt het schip gerepareerd, maar voor Pieter Riksten is de lol eraf en hij verkoopt het schip aan zijn broer Andries, die van 1961 tot 1963 vaart onder de naam *Anrie*. Het houten roer is dan vervangen door een eenvoudig roer met een cardan-overbrenging afkomstig uit een vrachtwagen. Zo is de *Anrie* gefotografeerd (foto rechtsboven).

Het jonge echtpaar Sipke Kooi (1936-2023) en Aaltje Zeilmaker (1941-2022) vaart als zetbemannen op het vrachtschip *Expeditie* van rederij Weener uit Zwolle. Op de Rijn naar Lobith worden ze af en toe voorbij gevaren door de *Anrie*. Sipke vindt het een bijzonder schip, mooi geveegd en licht varende. Tijdens een praatje in een sluis in 1963 vraagt eigenaar Andries Riksten aan Sipke Kooi om een bod te doen. Het bod van achtduizend gulden wordt afgewezen, maar een half jaar later wordt de koop voor duizend gulden meer toch beklonken.

De *Anrie* wordt omgedoopt in *Aaltje*. De eerste reis gaat van Smilde naar Brugge (België). Later wordt er veel met zand, grind en bouwmaterialen gevaren op Dokkum en naar de Wadden-

eilanden. De huidige eigenaar Sytze Kooi was een jaar oud toen zijn ouders het schip kochten. De foto's van kleuter Sytze in het badje en op de driewieler met opa Zeilmaker en de *Aaltje* op de achtergrond getuigen daarvan.

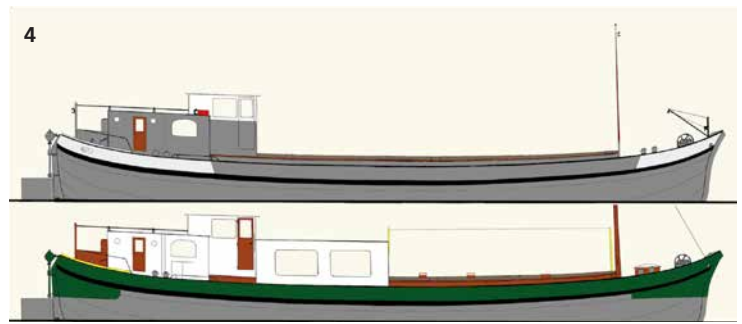
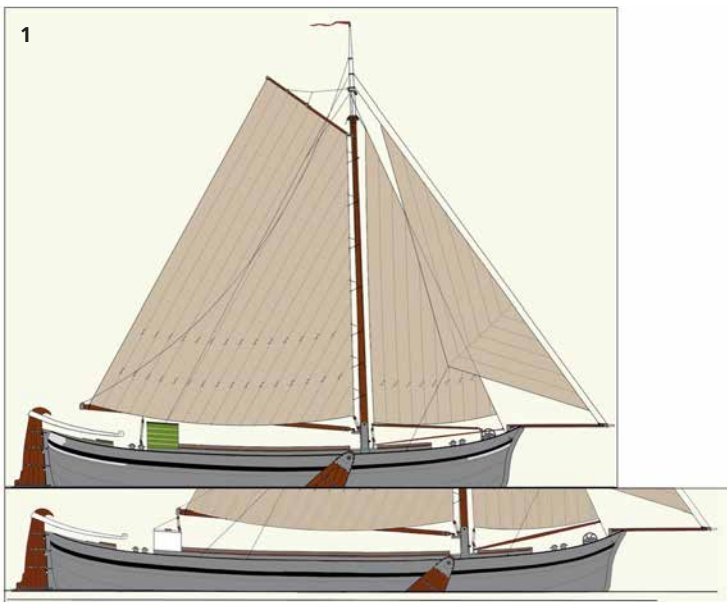
In 1966 krijgt de *Aaltje* nog een moderne stuurhut, maar in 1969 wordt het schip uit de vaart genomen en omgebouwd tot woonschip door er in 1971 een grote roef op te plaatsen. Vader Sipke werkt dan als sleepbootschipper. In de weekeinden wordt de nieuwe woonruimte betimmerd. In 1979 komt er een betere ligplaats vrij aan het Hellingpad in Dokkum, waar het schip 35 jaar bewoond wordt door de familie Kooi.

Charterschipper

Sytze Kooi (1962) kocht in 1988 een oud coaster-

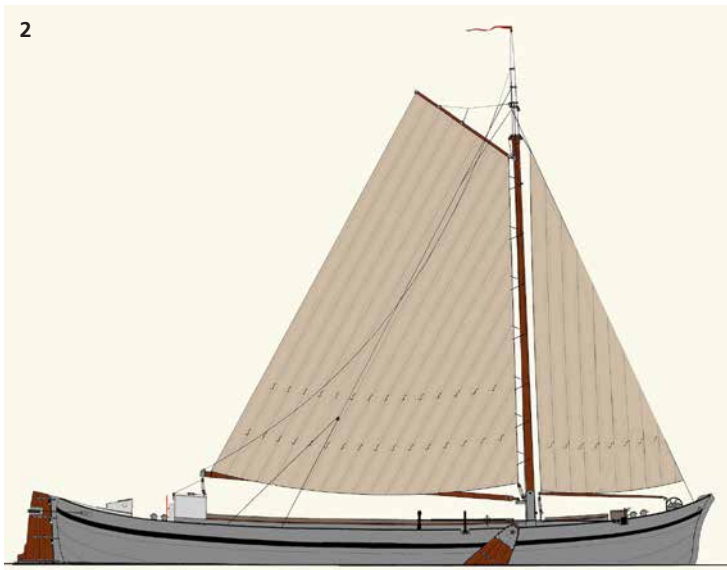
tje als werkschip. In 1991 werd dat omgebouwd tot de bekende zeilende logger *Zeemeeuw*, waarmee hij heeft gecharterd tot 1999. In 2004 koopt hij het woonschip *Aaltje* van zijn vader om het schip weer te restaureren tot een zeilende stevenaak, zoals het in 1883 gebouwd was. In Harlingen wordt het schip gestript. Vader Sipke Kooi demonteert de hele betimmering die hij er zelf in de jaren zeventig in had getimmerd. Na het verwijderen van de opbouw en motor blijft er een kaal casco over. Het schip was 26 jaar niet uit het water geweest, maar het onderwaterschip heeft daar niet echt onder geleden.

Op de langshelling van Harm Visser wordt het schip in 2005 weer teruggebracht naar de originele lengte van 22 meter. Dan komt de zeer fraai gelijnde romp weer helemaal tot leven. Door

ONTWIKKELING VAN MARGARETHA NAAR AALTE ENGELINA

1. De originele bouwstaat met daaronder de verlenging met 4 meter
2. Het helmhout wordt vervangen door een stuurwiel met kettingwerk. Op het voordek wordt een motor met zogeheten lamme arm geplaatst
3. Ombouw naar motorschip; het zeiltuig en de zwaarden worden verwijderd en er wordt een stuurhut geplaatst. Een nieuwe motor wordt ingebouwd met doorgestoken schroefas
4. Na overvaring wordt het houten roer vervangen door een stalen. Er komt een nieuwe stuurhut met roef, gevolgd oor extra grote roef voor bewoning (1971)
5. Casco terug naar bouwstaat, verlengde roef voor charterfunctie, modern tuig

OVERZICHT VAN DE EIGENAREN, MET HET AANKOOPBEDRAG

Datum	Eigenaar	Scheepsnaam	bedrag	omgerekend
28-05-1883	M. de Visser (Bouwkosten)	Margaretha	fl 7.100	€ 89.140
30-10-1896	Wouter Daniel de Visser	Margaretha	?	
09-02-1923	Huibert Marinus Blom	De Amer	fl 8.000	€ 64.980
19-11-1927	Wouter Daniël de Visser	De Amer	fl 4.128	€ 34.990
26-06-1929	Sabine Wassenaar	Rijnje	fl 2.875	€ 24.370
01-12-1932	Jacob Albert Niezen	Engelina	?	
24-11-1954	Pieter Riksten	Spera	fl 13.000	€ 49.840
20-05-1961	Andries Riksten	Anrie	fl 11.000	€ 35.040
23-09-1963	Sipke Kooi	Aaltje	fl 9.000	€ 27.080
23-04-2004	Sytze Kooi	Aaltje (Engelina)	€ 20.000	

* omrekening naar € (prijspeil 2021)

deze operatie is het geld even op en blijft het schip twee jaar bij de werf liggen. Regelmatig komt de vraag of het casco te koop is. Sytze Kooi vraagt aan de werfbaas hem niet meer met de vraag te confronteren. Al was het alleen maar om niet in de verleiding te komen... In 2007 wordt bij SRF het ijzerwerk voor de restauratie uitgevoerd. In de periode 2009 tot 2014 wordt het schip gestraald en tussen de bedrijven door ingetimmerd en getuigd. Na een totale periode van 10 jaar is het woonschip *Aaltje* omgebouwd tot een prachtige zeilende stevernaak genaamd *Aaltje Engelina* met een luxe accommodatie. In SdZ 2017.1 besteedden we aandacht aan de voorzieningen om gemakkelijk en veilig met de

WAT IS EEN STEVENAAK?

De stevenaak is een scheepstype met een slanke romp en uitstekende zeileigenschappen om op de rivieren ook goed tegen stroom te kunnen zeilen. Ze werden voornamelijk voor 1900 gebouwd. Nu noemen we de *Aaltje Engelina* een stevenaak, maar in de loop der jaren werd zij steeds anders getypeerd: 'ijzeren Rijn-zeilschip' (bij de bouw in 1883), 'ijzeren klipperaak' (akte 1923) 'ijzeren klipperaak-zeilschip' (akte 1927), 'stalen zeilschip' (akte 1932), 'klipper-aakschip' en 'steven-aakschip' (aktes 1954). Vader Sipke Kooi noemde het 'een stevenschip met paardenkont'. Tegenwoordig wordt de typering stevenaak gebruikt. In Nederland zijn nog een aantal stevenaken werkzaam in de chartervaart, zoals de *Helena* (1875, zie SdZ 2022.8), *La Bohème* (1876), *Victoria S.* (1876), *Minerva* (1878), *Tsjerk Hiddes* (1881), *Egberdina* (1882) en *Waterman* (1887). In de recreatievaart varen ook nog vier stevenaken rond.

Om over een schip te schrijven wil je er ook mee varen. Auteur Simon Schermerhorn was samen met inval-schipper Kees van der Zweep de bemanning tijdens de vijfdaagse Elfstedentocht voor Suppers (13 t/m 17 september 2023). De *Aaltje Engelina* fungeerde toen als volgschip voor de VIP-deelnemers uit Brazilië, Australië, Engeland en Duitsland. Op de foto (vorige pagina) vaart de *Aaltje Engelina* de sluis van Workum in tijdens dit evenement.

boven: Verandering in het tuig bleven niet uit, hier zeilde stevenaak nog met de houten mast. Later werd die vervangen door een stalen met zalingen en achterstag (foto onder)

onder: *Aaltje Engelina* op de ligplaats in Leeuwarden. Let op het prachtige hoge roer. (Foto: Auteur)

22 m lange stevenaak te kunnen zeilen: de 'lazy bag' waarin het grootzeil makkelijk gestreken kan worden en de elektrisch bedienbare zwaarden en schoten van grootzeil en rolfokken.

Modern tuig

De ontwikkeling heeft echter niet stilgestaan. In 2019 werd de houten mast vervangen door een lange stalen mast met zalingen en achterstag. De stalen mast en de houten rondhouten werden uniform in een zandkleur geleverd. Deze tuigage oogst kritiek, maar Sytze Kooi reageert laconiek: wat is echt origineel?

De motor in een tjalk of klipper is meestal ook niet origineel. En veiligheid is een aspect dat steeds meer aandacht verdient. Er zijn al plannen voor volgende aanpassingen. De zandkleurige

mast en rondhouten worden eventueel 'gehout' zoals Theunis van der Meer dat doet. (SdZ 2023.9). Sytze wil een stabiliteitsberekening laten maken. Wellicht wordt de mast dan weer

wat ingekort. Er zijn ook plannen om een kleine stuurhut te plaatsen. Zo blijft het aanzien van deze stevenaak veranderen, zoals het dat vaker deed in de afgelopen 140 jaar. ⚓